

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІЛОШАПКА Наталія Миколаївна – учитель математики державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів математики візуалізувати навчальний матеріал засобами комп'ютерної візуалізації та їх впровадження у навчальний процес.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BILOSHAPKA Nataliia Mykolaivna – math teacher of the state lyceum-boarding school with intensive military-physical training «Kadetskyi korpus» named after I. H. Kharytonenko.

Circle of research interests: preparing future mathematics teachers to visualize the educational material by means of computer visualization and their introduction into the learning process.

Дата надходження рукопису 22. 09. 2017 р.

УДК 355.23 (477)

КОВАЛЬЧУК Ірина Сергіївна –

викладач кафедри іноземних мов

Житомирського державного технологічного університету

e-mail: kovalchuk_z77@ukr.net

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних, політичних, правових та інших напрямках ХХІ століття змінився зміст як військової, так і комунікативної діяльності офіцерських кадрів. Офіцерам доводиться діяти переважно в нестандартних ситуаціях, вирішувати складні і суперечливі професійні завдання. Розвиток ідей патріотизму, військової дружби, міцної військової дисципліни, підтримання високого рівня бойової готовності частин під час спільних військових навчань з представниками інших країн вимагають відповідної військово-професійної підготовки всіх майбутніх офіцерів [1].

Крім того, готовність випускників військового вузу до виконання посадових обов'язків по призначенню передбачає сформованість загальнонаукових, професійних, професійно-комунікативних, соціально-психологічних, командних та військово-спеціальних компетентностей, що обумовлює необхідність розробки моделі формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього офіцера у процесі вивчення гуманітарних дисциплін [1, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранність і складність явища, якому присвячене наше дослідження, вимагає не тільки забезпечення відповідних педагогічних умов, що сприятимуть формуванню професійно-комунікативної компетентності (ПКК) майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах

(ВВНЗ), але й окреслення та обґрунтування чіткої моделі цього процесу [4, с. 79].

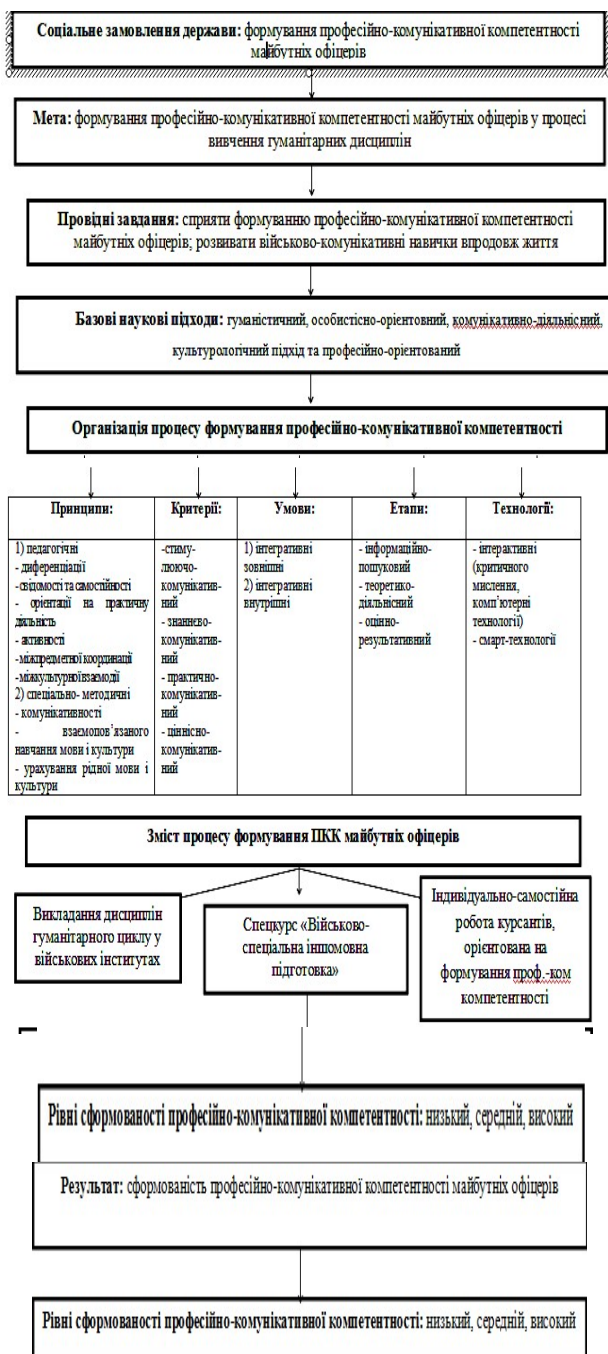
Модель формування будь-якого виду компетентності дає генералізоване пояснення, як організувати процес підготовки курсантів, тому під моделлю розуміємо образ об'єкта, а під моделюванням – процес створення цього образу. Вчені довели, що будь-яка модель будується на задумі про можливу будову, яка перевіряє істинність експериментально. До чинників, що визначають ту чи іншу модель навчання, вчені відносять, крім соціально-історичних (реалізація вимог Болонського процесу у ВВНЗ, загальноєвропейських рекомендацій з питань мовної освіти, Закону про вищу освіту в Україні, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти), тип навчального закладу, кількість годин, що відводиться на вивчення спеціальних дисциплін, підходи і принципи навчання та його зміст [5].

У своїх різних сполученнях ці чинники створюють певний набір взаємозалежних допущень та уявлень про гуманітарну освіту і фахове вивчення її дисциплін для формування ПКК курсантів у ВВНЗ. Саме підхід у нашому розумінні визначає модель, що й забезпечує розвиток професійно-комунікативної компетентності офіцерів.

Модель визначає мету, зміст, базові наукові підходи, принципи, критерії, підходи, етапи формування ПКК, технології, рівні сформованості ПКК та результат (див. мал. 1).

Аналіз існуючої педагогічної літератури по нашому питанню показав, що моделі навчання мов вивчались такими зарубіжними

й вітчизняними науковцями, як А. А. Алхазішвілі, Г. О. Китайгородська, А. І. Назаров, Ю. І. Пассов, Дж. Хепворт та інші [4].

Мал. 1. Модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Модель формування ПКК майбутніх офіцерів розроблена О. І. Вовк базується на принципах комунікативно-когнітивного підходу до навчання гуманітарних дисциплін. Фундаментальними основами таких дисциплін є філософські, психологічні й

педагогічні передумови з врахуванням когнітивних, комунікативних й афективних здатностей суб'єктів пізнання та втілення особливостей когнітивної активності мозкових процесів, які позначаються на рівнях пізнання й функціях мислення, відображених в пізнавальних процесах, які мають місце між традиційними, основними етапами навчання [5].

Мета статті – спроба побудувати модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. При створенні нашої моделі ми вважали, що метою підготовки майбутніх офіцерів є формування професійно-комунікативної компетентності під час вивчення гуманітарних дисциплін та здатність виконувати військово-спеціальні завдання, тому базовими **науковими підходами** можуть бути гуманістичний, особистісно-орієнтовний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний підхід та професійно-орієнтований.

У *гуманістичному підході* поєдналися кращі традиції вітчизняної педагогічної думки (І. Д. Бех, І. Я. Зязун, Н. В. Кузьміна, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський) з досягненнями зарубіжної психолого-педагогічної практики та науки (А. Маслоу, К. Рождерс) [4, с. 81].

Відповідно до даного підходу формування процесу ПКК слід розглядати не як вплив на особистість з метою формування потрібних викладачу та суспільству якостей майбутніх офіцерів, а як створення умов для їх саморозвитку у ході навчання, а також реалізації їх природних сил і максимально можливої самореалізації [4].

Застосування *особистісно-орієнтованого підходу* у формуванні ПКК вимагає від викладача подолання власних стереотипів у організації професійно-комунікативного навчального середовища та створення оптимальних умов для формування та розвитку у курсантів ПКК під час вивчення гуманітарних дисциплін – це концентрація уваги на гармонійно-розвинутої цілісної особистості майбутніх офіцерів, турбота про розвиток не тільки їх інтелекту, громадянського почуття відповідальності, але й духовної особистості з емоційними, естетичними, творчими задатками і можливостями розвитку, які і забезпечують дисципліни гуманітарного циклу [2].

Комунікативно-діяльнісний підхід передбачає органічне поєднання свідомих і

підсвідомих компонентів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, тобто засвоєння правил оперування комунікативними моделями відбувається одночасно з опануванням їх комунікативно-мовленнєвих функцій [2].

Культурологічний підхід формування ПКК передбачає у процесі занять з гуманітарних дисциплін тісну взаємодію мови і культури мов, які вивчаються. Для цього підходу характерні дві тенденції інтерпретації фактів мови і культури в навчальних цілях: 1) від фактів мови до фактів культури; 2) від фактів культури до фактів мови [2].

Професійно-орієнтований підхід у навчанні гуманітарних дисциплін передбачає урахування на заняттях професійних інтересів курсантів та поглядів на їхню майбутню професію. Основними завданнями в аспекті цього підходу є: створення умов для виховання й розвитку професійних інтересів майбутніх офіцерів у процесі військово-спеціальної підготовки; забезпечення умов для їхнього професійного самовизначення; формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією та особливо професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності [2].

Організація процесу формування ПКК майбутніх офіцерів базується на певних педагогічних **принципах**, які набувають важливого значення у руслі нашого дослідження при вивченні гуманітарних дисциплін у ВВНЗ.

Певної специфіки, зумовленої особливостями гуманітарних предметів, а також спеціально-методичними принципами, так як при формуванні ПКК головною метою є не тільки накопичення професійних знань, але і оволодіння професійно-комунікативною мовленнєвою діяльністю. Розглянемо їх більш детально у руслі нашого дослідження, а саме *педагогічні принципи (диференціації, свідомості та самостійності, орієнтації на практичну діяльність, активності, міжпредметної координації, міжкультурної взаємодії) та спеціально-методичні принципи (комунікативності, взаємопов'язаного навчання мови і культури, урахування рідної мови і культури)*.

Отже, розпочнемо з педагогічних принципів, які включають в себе принцип диференціації, свідомості та самостійності, орієнтації на практичну діяльність, активності, міжпредметної координації та міжкультурної взаємодії.

Принцип диференціації є архіважливим у процесі підготовки офіцерів в цьому напрямі.

Узагальнюючи погляди учених (П. М. Гусак, О. М. Спірін, С. М. Овчаров, Є. Ю. Нікітіна, та ін.), вважаємо за доцільне врахування комплексу таких особливостей, які вдало названо актуалізованими особистісними особливостями студентів (АОО), а саме, ті які найбільш яскраво проявляються при вивченні гуманітарних дисциплін: навчальні здібності, пізнавальні інтереси, мотиви, когнітивні стилі [2].

Принцип свідомості та самостійності базується на постулаті, що знання передати не можна, вони стають надбаннями людини в результаті самостійної, свідомої діяльності. Ознаками реалізації цього принципу у процесі організації підготовки майбутніх офіцерів під час вивчення гуманітарних дисциплін до формування ПКК є надання курсантам можливості планувати та організувати свою діяльність, формування у них розуміння смислу професійно-комунікативної підготовки [5].

Принцип орієнтації на практичну діяльність є, фактично, впровадженням принципу зв'язку теорії та практики, зумовлює систематичне налаштування курсантів на практичне володіння комунікативними вміннями в процесі формування ПКК [2].

Принцип активності у навчанні передбачає мовленнєво-розумову активність курсантів в оволодінні іншомовною комунікативною компетентністю. Цей принцип має велике значення для правильної організації процесу навчання, оскільки оволодіння ПКК можливе лише за умови інтенсивної навчальної діяльності кожного курсанта, який є активним учасником навчального процесу [5].

Принцип міжпредметної координації передбачає узгодження тем різних дисциплін з метою виключення їх дублювання і формування у свідомості курсанта цілісного сприйняття предметів і явищ навколишнього світу. На заняттях з гуманітарних дисциплін цей принцип проявляється на предметно-мовному рівні [2].

Принцип міжкультурної взаємодії передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, при якій викладач враховує національно-культурні особливості курсантів в умовах міжкультурної взаємодії з носіями мови. Врахування даного принципу у навчально-виховному процесі сприяє формуванню ПКК, рівень сформованості якої дозволяє судити про досягнення курсантів в оволодінні ПКК на міжкультурному рівні [5].

До спеціально-методичних відносяться такі принципи: комунікативності, взаємопов'язаного навчання мови і культури, урахування рідної мови і культури.

Принцип комунікативності є провідним методичним принципом, який сприяє успішному досягненню головної мети навчання гуманітарних

дисциплін у ВВНЗ – навчити курсантів здійснювати професійно-комунікативне спілкування в межах засвоєного навчального матеріалу. Принцип комунікативності передбачає побудову процесу навчання гуманітарних дисциплін як моделі процесу реальної комунікації (Ю.І. Пассов) [4, с.86].

Принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури передбачає реалізацію двох підходів. Перший полягає в поясненні і демонстрації нерозривного зв'язку кожної конкретної мови і відповідної культури, в розумінні природи мови як носія мови [2].

Згідно другого підходу передбачається проведення аналогічної роботи і з одиницями рідної мови. Відповідно, спів вивчення мови і культури рекомендується починати з іноземної мови простежуючи в ній відображення культурних цінностей і признаючи їх право на існування (Г. В. Елизарова) [2].

Принцип урахування рідної мови і культури передбачає проведення попереднього аналізу мовних і культурологічних явищ у рідній та іноземних мовах. Такий аналіз здійснюється з метою прогнозування труднощів, з якими можуть зіткнутися курсанти при оволодінні нерідною для них мовою, і побудови навчання, покликаної допомогти і викладачу, і курсантам подолати ці труднощі [2].

Окрім принципів для успішного формування професійно-комунікативної компетентності також потрібно враховувати **критерії**, а саме *стимулюючо-комунікативний, ціннісно-комунікативний, знаннєво-комунікативний та практично-комунікативний*.

Стимулюючо-комунікативний критерій дозволяє визначити наявність мотивів та потреб у розвиткові професійно-комунікативних умінь, виявлення рівня потреби у спілкуванні, наявність ціннісного ставлення та сформованості рефлексивних умінь до професійної діяльності, рівень досягнення мотивації в комунікації.

Ціннісно-комунікативний дозволяє визначити здатність до вільного формування професійно-комунікативних якостей; наявність специфічних якостей та здібностей, необхідних для формування ПКК; наявність загально-військових та комунікативних якостей, необхідних для формування ПКК майбутніх офіцерів.

Знаннєво-комунікативний критерій дозволяє визначити рівень якості знань структури комунікативного акту, способів, методів і прийомів організації комунікативної взаємодії, морально-етичних норм і правил професійного спілкування та знання стилів професійного спілкування.

Практично-комунікативний критерій

дозволяє визначити наявність комунікативних умінь, що виражаються у соціальній спрямованості особистості під час здійснення професійної комунікації; здатність до вільного використання комунікації відповідно до конкретної ситуації, знання стилів професійного спілкування; оволодіння високим рівнем професійно-комунікативної компетентності та умінь інтелектуальної лабільності.

Процес формування ПКК реалізує комплекс **педагогічних умов**, що забезпечує формування ПКК майбутніх офіцерів, оскільки саме вони спрямовані на підтримку її компонентів й організують керування розвитком майбутніх офіцерів. В межах нашого дослідження під педагогічними умовами ми розуміємо такі обставини та заходи, які мають забезпечити ефективне формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього офіцера і *виділяємо інтегративні зовнішні та внутрішні умови*.

Етапами формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів є *інформаційно-комунікативний, теоретико-діяльнісний та оцінно-результативний*.

На першому (*інформаційно-комунікативному*) етапі навчання досягався рівень стійкої професійно-комунікативної грамотності майбутніх офіцерів, на другому (*теоретико-діялісному*) етапі здійснювалася активізація вмінь та навичок, засвоювалася професійно-комунікативна інформація, на третьому (*оцінно-результативному*) етапі продовжувалося формування загальних та професійних компетентностей курсантів на основі проведення пізнавальних ігор, розширення професійної тематики та реалізації ситуацій професійного спілкування.

Технологіями формування ПКК майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін виступають *інтерактивні технології навчання (критичного мислення, комп'ютерні технології) та смарт технології*.

Ключовим в розумінні психологічної основи інтерактивних методів є поняття інтеракції, більш відомого в російській та українській психологічній літературі як міжособистісна чи соціальні взаємодія. Психологічною сутністю інтерактивного навчання є міжособистісна (соціальна) взаємодія у процесі спілкування і співпраці між викладачами та майбутніми офіцерами.

Одним з таких підходів є формування під час навчання навичок критичного мислення, яке разом із ПКК забезпечує

конкурентоздатність і мобільність освіченого офіцера під час виконання завдань у ЗСУ, готовність жити і працювати в умовах неперервних змін [1].

Критичне мислення – це мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших [5]. Відповідно, формування навичок критичного мислення передбачає розвиток здатності курсантів аналізувати навчальну інформацію з позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як до стандартних, так і нестандартних ситуацій і проблем.

У результаті інтенсивного розвитку інформаційних технологій на зміну вже звичному і досить обмеженому у своїх можливостях поєднанню традиційної освіти та електронного навчання поступово приходить смарт-освіта (smart-education) [3].

Технологічний аспект смарт-освіти базується на інформаційних смарт-технологіях. Властивостями цих технологій є інтерактивність, здатність до інтелектуального аналізу даних, можливість персоналізувати дані, створювати, фактично, віртуальну особистість користувача [3].

Зміст процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів полягає у викладанні дисциплін гуманітарного циклу у військових інститутах з використанням спецкурсу «Військово-спеціальна іншомовна підготовка» та індивідуально-самостійна робота курсантів, орієнтована на формування професійно-комунікативної компетентності.

Результатом нашої моделі є сформованість професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах..

Рівні сформованості професійно-комунікативної компетентності: *низький* (низької готовності до формування ПКК), *середній* (середньої готовності до формування ПКК), *високий* (високої готовності до формування ПКК).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. В умовах воєнних дій де Україна виступає миротворчим посередником, можна впевнено стверджувати, що співпраця України та її Збройних сил з міжнародними організаціями у галузі військової діяльності постійно поширюватиметься та поглиблюватиметься, тому набуті офіцерами професійно-комунікативні уміння нададуть їм можливість міжкультурної взаємодії, що може втілюватися у життя в рамках вивчення

дисциплін гуманітарного циклу.

Отже, розроблена нами модель є цілісним педагогічним утворенням, яке характеризується наявністю внутрішніх зв'язків між її функціональними та структурними компонентами і може реалізовуватись під час формування професійно-комунікативної компетентності у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу у вищих військових навчальних закладах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Маслак Л. П. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. П. Маслак. – Житомир, 2010. – 18 с.

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.

3. Семеніхіна О. В. Нові парадигми у сфері освіти в умовах переходу до SMART-суспільства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

4. Тарасенко С. М. Формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. М. Тарасенко. – Житомир, 2013 – 240 с.

5. Умінська А. П. Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. П. Умінська. – Житомир, 2017. – 245 с.

REFERENCES

1. Maslak, L. P. (2010). *Formuvannya profesijnoji inshomovnoji kompetentnosti majbutnix oficeriv radioinzhenernix specialnostej*. [The formation of professional foreign language competence of future officers radouane specialties]. Zhitomir.

2. *Metodika navchannya inozemnix mov i kultur: teoriya i praktika: pidruchnik dlya stud. klasichnix, pedagogichnix i lingvistichnix universitetiv*. [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for stud. classical, pedagogical and linguistic universities].

3. Semenixina, O. V. *Novi paradigmi u sferi osviti v umovax perexodu do smart- suspilstva [Elektronnij resurs]* *Rezhim dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua* [A new paradigm in education in the transition to a SMART society].

4. Tarasenko, S. M. (2013). *Formuvannya faxovoї komunikativnoї kulturi kursantiv vijskovix institutiv u procesi navchannya disciplin gumanitarnogo ciklu*. [The formation of professional communicative culture of cadets of military institutions in the process of teaching humanitarian subjects]. Zhitomir.

5. Uminska, A. P. (2017). *Formuvannya refleksivnoї kulturi majbutnogo vchitelya inozemnoї movi u procesi profesijnoї pidgotovki*. [The formation of a reflexive culture of future foreign language teacher in training]. Zhitomir.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОВАЛЬЧУК Ірина Сергіївна – викладач кафедри іноземних мов Житомирського

державного технологічного університету

Наукові інтереси: формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOVALCHUK Iryna Sergiivna – teacher of English, Department of Foreign Languages, Zhytomyr State Technological University

Circle of research interests: future officers' professional communicative competence formation by means of humanitarian disciplines in higher military educational institutions.

Дата надходження рукопису 12. 09. 2017 р.

УДК: 81'35

ТУПАЛЬСЬКА Галина Олексіївна – викладач кафедри теорії та методик початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету
e-mail: gayka8005@gmail.com

ПРИЧИНИ ОРФОГРАФІЧНИХ ПОМИЛОК ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Питання орфографічної культури набуло особливої актуальності в наш час, коли закладаються підвалини української національної школи – навчально-виховного закладу, зорієнтованого на перспективу розвитку духовного та інтелектуального потенціалу українського народу.

Підвищенню рівня мовленнєвої культури сприяє запровадження у школах комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення української мови.

Вважаємо, що на особливу увагу заслуговують питання, що пов'язані з лінгводидактичними основами вивчення орфографії в початкових класах, з оновленням напрямків методичної роботи у процесі формування та розвитку в учнів орфографічних знань, умінь та навичок. Саме в початкових класах формуються первинні знання з орфографії, відповідні уміння та навички учнів, які розвиваються, вдосконалюються у процесі подальшого вивчення рідної мови у середніх та старших класах.

Необхідно виробляти в учнів навички самоконтролю за правильністю вимови і написання вживаних слів, навчати нормативному, літературному мовлення, розвивати спостережливість до почутого і переданого на письмі.

Особливо важливою з-поміж проблем

початкового етапу навчання є проблема того, як закласти основи грамотного письма молодших школярів у процесі вивчення ними рідної мови. У програмі середньої загальноосвітньої школи (1–4 класи) зроблено запис: початковий курс української мови повинен:

– забезпечувати практичне засвоєння учнями найголовніших орфоепічних, орфографічних та пунктуаційних правил української літературної мови;

– збагачувати словниковий запас й удосконалювати граматичний лад усного і писемного мовлення школярів;

– удосконалювати в учнів каліграфічні навички, прищеплювати їм культуру оформлення письмових робіт;

– відпрацьовувати загально-навчальні уміння й навички, передбачені програмами (користуватися підручником, словниками, довідковою літературою).

Найбільш продуктивною є орфографічна робота з учнями 3–4-х класів, яка спрямована формувати і розвивати у початковій школі уміння та навички роботи з орфограмами та орфографічними правилами, та їхнє удосконалення.

Позитивним є і той факт, що лінгвістичний матеріал, який вивчають у молодших класах, а зокрема в 3–4 класах, сприяє зосередженню особливої уваги на орфографічних знаннях, уміння та навичках